

Miloš Dvořák

Svítání kritikovo

Texty z let 1919–1944

CHERM

Praha 2017

Knih vyšla s podporou Ministerstva kultury České republiky
a za přispění Nadace Český literární fond.

© Miloš Dvořák – dědicové, 2017
Editor and commentary © Ladislav Soldán, 2017
Illustrations © Jana Majcherová, 2017
© Cherm, 2017

ISBN 978-80-86370-65-1

Obsah

Texty z let 1919–1944

O básnické tvorbě	13
Weinerovo <i>Rozcestí</i>	16
Stanislav Kostka Neumann: <i>Nové zpěvy</i>	19
Tradice	21
Funkce vůle v básnické tvorbě	24
Jaroslav Zatloukal: <i>Nebe i země</i>	28
Na okraj Nezvalových <i>Blíženců</i> a <i>Diabola</i>	30
<i>Fronta</i>	36
Pavla Kytlicová: <i>Rodiče a děti</i>	37
Prostor a plocha	39
Josef Chaloupka: <i>Tvůj bližní</i>	49
Jacob Wassermann: <i>Zlato z Caxamalcy</i>	51
Vítězslav Nezval: <i>Akrobat</i>	53
<i>Spor duše s tělem</i> a <i>O nebezpečném času smrti</i>	56
Vilém Závada: <i>Panychida</i>	58
André Maurois: <i>Anděl či bestie</i>	62
Několik poznámek k českému trocheji	65
Peroutkovo pojetí básníka	69
Wolkrova balada	80
Causa F. Peroutka	95
Josef Conrad: <i>Zlatý šíp</i>	97
Arne Novák polemizuje	99
Karel Hlaváček: <i>Žalmy</i>	103
Jan Čep: <i>Děravý plášť</i>	105
Vítězslav Nezval: <i>Sbohem a šáteček</i>	107
<i>Písně o čtyřech posledních věcech člověka</i>	109
Dílo Jana Zahradníčka	111
František Halas: <i>Staré ženy</i>	127
Poezie Vladimíra Holana	129
August Scholtis: <i>Baba a její děti</i>	136

Deformace kultu v díle Jiřího Wolkra	138
Georges Bernanos: <i>Deník venkovského faráře</i>	145
Surrealistická inscenace Máchova díla	146
Jaroslav Seifert: <i>Ruce Venušiny</i>	151
Vítězslav Nezval: <i>Žena v množném čísle</i>	153
František Halas: <i>Dokořán</i>	157
François Mauriac: <i>Život Ježíšův</i>	159
Rainer Maria Rilke: <i>Hlasy</i>	160
Albert Vyskočil: <i>Básník</i>	163
Klopýtání kulhavého poutníka	166
K Burianovu pojetí Puškinova <i>Oněgina</i> v D 37	171
Ještě z kuchyně páně Burianovy	174
Žízeň F. X. Šaldy	175
Umění a život	185
Václav Černý: <i>O básnickém baroku</i>	195
Anatole Le Braz: <i>Noc ohňů</i>	199
<i>Hymny</i>	201
Jan Dokulil: <i>Tvým slovem</i>	203
Václav Renč: <i>Sedmihradská zem</i>	207
Rainer Maria Rilke: <i>Sonety Orfeovi</i>	209
Čapkův Věčný Masaryk	212
Vincenc Ducatillon a Daniel Rops: <i>Rudé plameny</i> <i>nad Evropou</i>	214
Zahradníckovo <i>Pozdravení slunci</i>	217
Alja Rachmanová: <i>Továrna na nového člověka;</i> <i>Studenti, láska, Čeka a smrt</i>	220
O vývoji, svobodě a jiných věcech	223
Duch, který byl poražen	230
Vašicovo <i>České literární baroko</i>	234
Něco o poměru Čechů a Slováků	238
Max Picard: <i>Útěk před Bohem</i>	243
Odpověď Rudolfo Dilongovi	245
Emil Baumann: <i>Svatý Pavel</i>	247
Claudelovy <i>Hovory o životě a smrti</i>	249
Sigrid Undsetová: <i>Věrná manželka</i>	255
Zdeněk Řezníček: <i>Samoty</i>	257
Václav Renč: <i>Vinný lis</i>	259
Barokní most v Náměšti nad Oslavou	263

K padesátinám Alberta Vyskočila	268
Jiří Soukup: <i>Praha jediná a nejkrásnější</i>	270
Zdeněk Řezníček: <i>Vysočina</i>	272
Otokar Žižka: <i>Zem nejkrásnější hvězda</i> ; Růžena a Otokar Žižkovi: <i>Jde o život</i>	274
Julius Heidenreich a Arne Novák	277
František Lazecký: <i>Studna v selském dvoře</i>	280
Básnický experiment Vladimíra Holana	283
Jožo K. Šmálov: <i>Dumka o dětstve</i>	293
Boj v umění	295
Bohuslav Reynek: <i>Pieta</i>	299
Václav Renč: <i>Trojzpěvy</i>	303
Joseph d'Arbaud: <i>Poslední satyr</i>	306
<i>O českou literární kritiku</i>	308
Disonance v <i>Kritickém měsíčníku</i>	322
Pásmo mladé lyriky	324
Zahradníckovy <i>Korouhve</i>	343
Nový výbor prací Václava Kosmáka	350
Poznámky o nové knize Haeckrově	352
Čepova <i>Tvář pod pavučinou</i>	359
Mnicha Chrabra <i>Obrana slovanského písma</i>	366
Božena Vernerová: <i>Navrácený ráj</i>	368
Martin Beheim-Schwarzbach: <i>Ukřižování</i>	370
František Josef William: <i>Život Ježíše Krista</i>	372
V Indii zemřel básník Rabindranáth Thákur	374
Josef Palivec: <i>Pečetní prsten</i>	376
Růžena a Otokar Žižkovi: <i>Vůně jablka</i>	380
Karel Schulz: <i>Prsten královnin</i>	383
Otokar Nejedlý: <i>Dětství a chlapectví na Podřipsku</i>	385
J. V. Kincl: <i>Hadi, krokodilové a draci</i>	387
Rainer Maria Rilke: <i>Můj domov</i>	388
Lyrické drama Kolmana-Cassia	390
In memoriam Pavly Kytlicové	398
Karel Kapoun: <i>Osvětlená okna; Ty a já</i>	401
Zdeněk Řezníček: <i>Spočinutí</i>	403
Smysl kritiky	405
František Hrubín: <i>Země sudička</i>	408
Ivan Blatný: <i>Melancholické procházky</i>	411

Jarmila Urbánková: <i>Slunečnice</i>	413
<i>Růže van.</i> Básně německého baroku	415
Růžena a Otokar Žižkovi: <i>Okouzlení</i>	419
Josef Palivec: <i>Síta</i>	421
Vladimír Holan: <i>Terežka Planetová</i>	424
Klement Bochořák: <i>Zápisník</i>	427
Michal Sedloň: <i>Zvichřené jasany</i>	429
Antonín Spálenka: <i>Praskot hedvábí</i>	433
Jarmila Otradovicová: <i>Básnický profil</i> <i>Jaroslava Durycha</i>	435

**Dodatky ke svazku *Inflace slova v našem věku*
z let 1947–1972:**

Čepovo pojetí života a umění	439
Názory Ždanova na úkoly umění	444
O integralitu umění	453
Ministr informací a studentstvo	458
Greenova <i>Moc a sláva</i>	460
Báseň tohoto času	465
Ludvík Svoboda: <i>Studie o F. X. Šaldovi</i>	474
Nad poslední sbírkou Hrubínovou	476
<i>Hořké umučení Pána našeho Ježíše Krista podle vidění</i> <i>Anny Kateřiny Emmerichové</i>	481
F. W. Faber: <i>Vyšší život</i>	486
Jan M. Grou: <i>Znaky pravé zbožnosti</i>	489
Plutarchos: <i>Hostina sedmi mudrců</i>	491
Camille Mayranová: <i>Katedrála</i>	493
Zemřel Jiří Bernanos	495
Robert Louis Stevenson: <i>Putování s oslicí do hor</i>	498
Albert Vyskočil: <i>Znamení u cest</i>	500
Francis Jammes	503
Miloslav Novotný: <i>Božena Němcová a světská krása</i>	507
Jan B. Čapek: <i>Záření ducha a slova</i>	509
Jaroslav Durych: <i>Cesta sv. Vojtěcha</i>	512
K životopisu Jana Zahradníčka	514
Vyznání kritikovo	528
Umělecká dráha Jaroslava Kruly... ..	532

Provincialismus a regionalismus	534
Úsilí o zhuštění času	537
Malířské dílo Otty Stritzka	540
Proč věřím	543
Gymnázium básníků	547
Jan Dokulil – básník Vysočiny	568
Poznámky ke Kafkovu <i>Intimnímu deníku</i>	572
Jmenný rejstřík	588
Býti kritikem (Doslov)	595
Ediční poznámka	600

O BÁSNICKÉ TVORBĚ

(Esej)

Nejvyšší krásou naší duše jest opravdové dílo básnické. Všechna krása naší země vstupuje jím do vyššího světa, aby vytvořila člověka. A tvůrce jest onen odvážný hrdina svého nitra, který v nesnesitelné tragice a zoufalosti svého života dovede roztrhnouti oponu, kterou Neviditelný rozestřel mezi něho a okolní svět. Jako pramen světla tryská krása z každé věci a pospíchá mu podati svou duchovou ruku. Celý svět mu pospíchá říci, že tak dobře činí, neboť slova básně jsou hlubokou pravdou přírody, a vyřkneme-li jen jediné slovo pravdy, všechny věci v přírodě nám je opakují. Otokar Březina nám to říká:

Zas ve vidění prorockém noc šeptá slova neznámá,
šum stromů, *tisíc jazyků* je opakuje nad náma.

Báseň jest tvořením duchové země, a proto každé její slovo musí básník *dobýt ze země*. Slovo, které není dobyto ze země, jest pouhým prznitelem a rušitelem, nikoliv součástí duchové stavby země. Příroda jako by byla zakleta, všechny síly její, *duše* její jako by dřímala v odvěkém spánku, z kterého jí přichází probuditi *člověk*. Báseň jest vysvobozením z jejího zajetí, vykopením z jejího tajemného zakletí.

Lidé, jsouce si instinktivně vědomi přírody a svého smyslu v ní, vytvořili si již v pradávných dobách pohádky. Všichni známe pohádku o Šípkové Růženě. Novorozené princezně prorokuje zlá sudička, že v patnácti letech *usne* a s ní celý *zámek*. Všichni pečlivě opatrují a hlídají princeznu, ale právě v patnácti letech bodne se princezna o vřeteno, usne, a s ní zároveň usíná celý zámek. Po čase úplně zpustne a zaroste *trním a hloží*m. A po stu letech dozví se o tom *odvážný* princ, proseká se k zarostlému zámku, přistoupí k princezně

a *políbí ji*. A takovým políbením jest báseň. Princezna se probudí a s ní se vzbudí celý zámek k *novému životu*. A za odměnu dostávají princové v pohádkách osvobozené princezny za manželku a s nimi se stávají *dědicové království*. – Všimněme si též, jak nám pohádky hluboce otvírají určení muže a ženy – –

Vidíme, že *život člověka musí býti veliký, že život musí býti básní*. A odměnou tohoto života je, že nalezneme na zemi své království, ve kterém můžeme neobmezeně vládnouti a kde nás všechno na slovo poslouchá. A opět nám to říká Otokar Březina: „Odměnou vaší budou chvíle, kdy uzříte zemi sluncem své lásky: Pozdrav vám vykřiknou krajiny v květu, nejhlubší mlčení dají vám lesy a zrající léta, jež vábí svou písni podzim do polí a zahrad, řeknou vám tajemství věčné své žízně po polích a jarech.“

Člověk jest určen, aby kraloval na zemi v tom království, které si stvořil. A toto království vpravdě tvoříme, čili z ničeho něco děláme, a v tom právě jsme „*Bohu podobní*“. A báseň pak jest *řečí* tohoto království. Jest rozhovorem, ježž ono vede s člověkem, jsou to odpovědi, kterých si v něm básník dobyl svým vnitřním heroismem. A duše člověčkova stává se tak mocnou, že ve všem *potkává sama sebe* a v hovoru větrů, hvězd, vod, květů, tmy a světla nalézá řeč svoji. A taková básníková řeč jest nejkrásnějším květem své rodné půdy. Hvězdy svítí, stromy šumí, prameny bublají, hromy bijí, a všechny ty rozličné jazyky spojuje básník v jednu řeč, v níž svítí hvězdy, šumí stromy, bouří moře a větry.

Ale jen když pozorně stopujeme přírodu a nasloucháme jí, nalezneme její mateřské slovo. Písmo sv., které jest naprosto dokonalým výkladem přírody, praví: „Na počátku bylo slovo a slovo bylo u Boha a Bůh byl slovo.“ A toto slovo, které jest matkou všeho stvoření, hledá básník, poněvadž jedině tímto slovem může se zúčastnit dalšího tvoření. A tam, kde začíná mluvit člověk, sama příroda jako by se cítila vysvobozena, a proto umlká a naslouchá mu. Ale bolestná jest nám její řeč tehdy, když člověk, zmatený a zbloudilý, ve svém zoufalství neví, co počítí, a nerozumí jejím slovům a znamením. O Orfeovi víme, že jeho písni naslouchaly lesy, skály, vody a všich-

ni tvorové zemští, ustavše ve svém díle, jako by jeho zpěv všechno vysvobodil. A vzpomeňme si na Krista, největšího tvůrce, kterak pouhým pokynutím ruky utišil bouři mořskou, že všichni, kdož to viděli, tázali se: „Kdo jest tento, že ho větrové i moře poslouchají?“ Byl *Vykupitelem*, to jest jediné pravé slovo, kterým ho můžeme pojmenovati. A byl Bohem, neboť vykoupil zemi *celou*, a na nás žádá, abychom alespoň sebe vykoupili. A toto vykoupení jest pravým činem básnickým.

Nezměrně široký dosah má řeč básníková. Pod každým slovem je propast a pod propastí opět propast. Znakem géníů je, že nikdy je nepřezijeme, nýbrž objevujeme v jejich díle hlubiny stále závratnější a závratnější. A propast ta je tak hluboká jako propast přírody, kterou vlastně dílo géniovo v sobě tají. Člověk pak jest určen k tomu, aby tuto propast svým životem naplnil a zarovnal. A naplniti ji může jediné láskou, jinak do ní padá každý, jemuž se zjevila. Proto také tvorba básníková, jako nejvyšší syntéza našeho života, jest ve své podstatě čistou láskou.

A na konec této kratičké eseje dovoluji si dodat: jest předmlouvou k mým básním, které, dá-li Bůh, budou v našem časopise tištěny. Proto prosím laskavě čtenáře, aby je též takto chápali a jim rozuměli.

Svítání 1919, č. 1, s. 5–7.

WEINEROVO ROZCESTÍ

Knihá mnohonásobné ceny básnické jest Weinerovo *Rozcestí* (vydal Fr. Borový v Praze). A mluvíme-li o něm, myslím, že nejspravedlivější řečí by bylo zdůraznit každé jeho slovo, poněvadž je až nezaslouženě prosté a pokorné, jako by ani nechtělo vědět o sobě. A zeptáme-li se ho, proč jest tak pokorné, jistě nám odpoví: myslím si, že nemám ani práva existovat, poněvadž nemohu nikomu nic dáti, poněvadž jsem tak bezmocné.

A toto vědomí stíhá básníka ustavičně na jeho cestě. Zná jenom své viny a nic jiného. Básník cítí, že celému světu jest dlužníkem, že celému světu musí splácet jeho dobrodiní. A co jest toto dobrodiní? Toto dobrodiní jest život, který musí naplnit. Básník dobře cítí a ví, jak velikým je dobrodiním, že se dívá, slyší, chutná, chodí, cítí atd. A na všechny tyto dary chce odpovědět svým slovem, svým skutkem, svým životem. – Proto neustále pronásleduje sama sebe, honí sebe sama, tápe na své cestě a hledá očistění ze svých vin. Hned v první básni praví:

Neboť nechci tanouti ve světle jako vzpurný vetřelec,
nýbrž jako *vděčný* poutník před svojí zázračnou soškou.

Vděčný. V tom slově slyšíme všechnu touhu jeho. Daru světla se může zavděčiti tenkrát, až mu odpoví světlem svého srdce, světlem svého života, až stvoří světlo v sobě. Ale on nalézá ve svém životě pouze samá provinění. A jeho touhou je

byste vy, až přijdete opět
v síň, jež vás čeká,
tak našli vše, jak slavnostní síni sluší,
kde slaví se radost.

A jestliže uvidím, že jste tu spokojeni,
tehdy se zardím.

Pro tento úkol bere na sebe básník „břímě života“. Proto volá svou milenkou, své přátele, proto volá v pařížské ulici „Mon voisin!“ Chce, aby všichni přišli k němu a potěšili se z jeho radostí, aby též oni si vzali něco z toho, co jest mu darováno. A přece, když všechno spočítá, zřítí se jeho den a klenba, kterou nad sebou vystavěl, padá na něho s výčitkami. Ale z trosek zříceného dne znovu vstává básník, když mu na otázku „Qui vive?“ všechno odpovídá: „Netaž se. Uvěř. Já to jsem.“ A teprve tehdy uvědomuje si sama sebe, teprve tehdy poznává, proč se zřítíl jeho den, že nepoložil pevných základů své stavbě, že jich neznal. Poznává, že příliš lehko přijímal všechny dary a takový dar že jest těžko dáti. A musí překonati mnoho překážek, mnoho nástrah, které svět chystá básníkovi. Teprve když je překoná a vnikne ke kořenům své bytosti, jest mu možno pevně státi na zemi. A proto zpívá „barbarské potpouri pod čakanem“, který mu připomíná všechna jeho provinění a svými výčitkami ho učí jinému životu. A nový život nalézá v třetí básni milostné ve svém zbledovaném srdci, poznává, že jej nemůže nikde jinde nalézt, a zpívá v prvních dvou verších té básně:

To srdce prokláli a ono ještě bije,
neb útočiště lásky věčně v lásce žije

a v posledních dvou verších:

Ó srdce přešťastné, jež mrtvo, ještě cítí
nad bolest rány své palčivé štěstí: býti!

A naleznuv ve svém srdci nový život, pokorně kleká k „modlitbě“ a takto očištěn shledává se se zemí („shledala se země s člověkem“) a shledává se s ní doma. Tam teprve po dlouhé době zastihuje Weiner sama sebe, tam nalézá kořeny své bytosti, pevné základy svého života, má „silný pocit, že sám v sobě jest účel“. V zemi nalézá Richard Weiner, jako každý

opravdový básník, svou bytost, svůj úkol, naplnění svého života, a když takto změněn znovu si po zemi vyjde, vidí všude „pohodu“ a zpívá:

Nebe je věčné a modré. Mračna jen pod ním jdou.

A zpívá:

Tak věřiti v jarní čas, když závěje jsou a mrazy,
že bychom řekli všichni, byť vše bylo nejpustěj' skláno
– a kdyby se tázali nevěřící: Počneš znovu? –
že bychom řekli: Je krásné žít! Počnu! Ó ano.

A nyní ocitá se Weiner na rozcestí. Jeho rozcestí jest vysokým kladem, neboť odtud jest možno dáti se mnoha směry a kráčetí různými kroky, poněvadž pevná půda je pod nohama. Nechci býti prorokem, ale myslím si, že cesta básníková povede k lidem.

Svítání 1919, č. 3, s. 14–15.

STANISLAV KOSTKA NEUMANN: NOVÉ ZPĚVY

Vyšly u F. Borového v Praze.

St. K. Neumann jest básník nadmíru široké síly objektivní. Tím snad si vysvětlíme i mnohé pochybnosti o jeho knize. Neumann jest bojovníkem, který svádí nesčetně mnoho bitev, aby rytmem svého srdce, rozžehnutím široké plochy všech svých smyslů podrobil životu člověkovu všechny možnosti moderní civilizace. Básník, který bojuje na tak rozměrné bitevní linii jako Neumann, musí podnikati mnoho výpadů a v silném tom bitevním ruchu nemohou ani všechny rány zasáhnouti svého cíle. A tak se stává, že mnohé jeho verše, mnohé obrazy, vztyčované architekturou moderního průmyslového ruchu, vyzní naprázdno, propadají se, postrádajíce pevné vnitřní opory. Ale i vzhledem k tomuto nedostatku jest básnická hodnota jeho knihy vysoká, neboť Neumann je statečným bojovníkem. I kdyby nám pouze ukázal a pojmenoval bohatství svého tvořivého vznícení, již tím dobyl by si značných zásluh. Jeho kniha je apoteózou moderní civilizace a hlavně jejího syntetického smyslu v lidské společnosti. Neumann jest následovníkem dvou nosných, rasově typických postav: Francouze Emila Verhaerena a Američana Walta Whitmana. Uvádíme zde několik veršů z Modlitby k mocnostem života, které se nejsilněji připínají k Verhaerenovi: „Neboť bůh jest v nás, jenž určil dráhu hvězd, ďábel, jenž jest zřídlo velkých gest, hmota, jež chce stále znova kvést, síla, která razí dráhy cest –“ Stejně silných reminiscencí na Walta Whitmana potkáváme v jeho knize mnoho.

Neumann jest básníkem velkoměstského ruchu, ustavičně pracujících strojů, v nichž cítí část své bytosti, a také jeho ticho jest vlastně hlukem. Hluk má nesčetné množství tónů, a takovým tónem v jeho stupnici jest také ticho, nic víc.

A snad jest počátečním, základním tónem hluku, jak dává cítiti jediná jeho báseň pravého ticha, Ráno. Své ticho vysoustruhovává stejnými technickými prostředky jako hluk. Uvádíme některá charakteristická místa. Tak báseň Skřivan: „Mezi nebem a zemí, mezi nebem a zemí, bode, pilko, pracující tak časně, abys vyřezala stříbrnými zoubky otvor do vzduchu pro moje nové básně!“ Nejsilněji vyznačuje uvedené vlastnosti konec knihy: „Vlhké, vonné mlhy táhnou se z lesů a lad, podzimní večer tichý je pěchuje v chlad, stále znova zamotávají se v klubko, nahoře, dole, zamotávají v ně věci stále úporněji, klubko kleslo mezi lesy a pole, není známo již, které v něm události se dějí, ale ony se dějí, dějí, dějí, dějí...“ Neumann postřehuje i v nejtišších pohnutích přírody vznik, stroje a jeho příroda jest vlastně jediným velikým strojem.

Svítání 1919, č. 4–5, s. 28.

TRADICE

Vývoj poezie směřuje k tomu stavu, který bychom mohli definovat jako rovnováhu představ. Každá představa, každé slovo má určitou moc, určitou sílu a tyto síly musí býti v básni tak uspořádány, aby byly ve vzájemné rovnováze, aby jedna představa nepřevažovala druhou. Pouze z této vzájemné rovnováhy máme dojem životaschopného organismu, kterému nechybí žádný úd a který může plnit funkci, k níž jest určen.

Jako každá věc má bod, do něhož jsou jednotlivé složky sil soustředěny a kde se navzájem ruší, tak také každé umělecké dílo má základní vůdčí pocit, který usměrňuje jednotlivé jeho prvky a na němž je založena jejich rovnováha. Tímto vůdčím pocitem může býti láska k dívce, zoufalství zklamané lásky, pocit zmaru, opuštěnosti, hrůza z neřesti, úžas nad životem, láska k vlasti, bázeň boží, kult Panny Marie, sladkost rodinného krbu atd. Tento vůdčí pocit jest něčím nepodmíněným, neboť se nám ho dostává darem, milostí. Jest sice úměrný našim zásluhám, ale při tom naprosto nepodmíněný. Vychází ze zřídla společného všemu životu, z „pohnutí věků, v němž jednou světy potápěly se v hlubiny světa tohoto“, a způsobuje vždy nerovnováhu mezi stavem našeho nitra a světem, jenž nás obklopuje. Tu pocítujeme jakýsi přetlak životní síly nashromážděné v našem organismu, který se musí uvolnit a vyrovnat se světem nás obklopujícím. A tu jest třeba tento svět usměrnit takovým způsobem, aby nečinil překážek této přebytečné energii, která si prodírá cestu k odchodu. Je tisícero způsobů, jimiž se tak může stát, a jedním z nich je dílo umělecké. Básník tudíž pořádá své představy tak, aby sloužily za průchod do budoucna. Zastaví-li se někde tento průchod, je to vždy znamením nějaké neodčiněné viny, za niž bude nutno trpět budoucím pokolením, aby se její hráze protrhly.

Kvalita básnického díla záleží tedy především na intenzitě tohoto vůdčího pocitu. To je něco, co se nedá vyhlhat a předstírat, neboť se to projevuje každou hláskou. Čím silnější je vůdčí pocit, tím určitější a vyhraněnější uspořádání představ si vyžaduje, tím hlubší proměnu věcí vyvolává. Cena každého díla záleží tedy v první řadě na množství života, jež bylo do něho vloženo. Chybí-li tato podmínka, tu je nám málo platná všechna obratnost, umění stává se pouhou hrou a hříčkou, již se brzy přesytíme. Tam, kde slovo není podloženo životem, nemůže samostatně existovat a autor pocituje jeho nezměrnou prázdnotu, snaží se ji vyplnit a uchyluje se k takovému věcm, jako jsou například obrazové básně.

Mimo vůdčího pocitu individuálního existuje též vůdčí pocit místní, genius loci, jehož skvělým obnovitelem v současné době moderní civilizace, jak se to říkává, o níž bychom mysleli, že jej naprosto vyhladila z povrchu zemského, je například G. K. Chesterton, u nás Jakub Deml. Existuje dále vůdčí pocit národní, rasový, všelidský. Čím víc blíží se vůdčí pocit individuální vůdčímu pocitu místnímu a národnímu, tím větší síly a mohutnosti nabývá jeho dílo a mohutnost tato roste blízkostí a důvěrným stykem s vůdčím pocitem rasovým, jímž jest náboženství. Národ, který se od něho odtrhl, spěje k záhubě. A tento styk nazývá se tradicí. –

Nejdůležitějším zákonem, jež musí poezie sledovat, jest vyvolávání dojmů co nejnepatrnějšími prostředky. Čím nepatrnější prostředek stačí básníku, tím hlubší je účinek jeho díla. Ovšem výrazové prostředky musí se měřit a oceňovat jen vzhledem k tomu, co mají vyjadřovat. Použití takovýchto výrazových prostředků vydává především svědectví o cudnosti a studu básníkově. Zdravému studu nejvíce se přičí cokoliv rozmazávat nebo rozředovat. To již jest věcí talentu obchodního, s nímž nemá nic společného. Každé slovo musí být evokací některé věci nebo bytosti, jejím určením a vymezením, jinak zeje prázdnotou. Je tedy báseň náležitou evokací věcí vzhledem k jejímu vůdčímu pocitu. Vše, co je nad to, jest řečněním, nikoli poezií. Bylo by však velikým omylem domnívati se, že tento vůdčí pocit jest něčím, co již nepodléhá kritice a odsouzení.

Všechno, co nás obklopuje, má v naší duši svou tradiční funkci, určenou tisíciletým vývojem lidského rodu, a touto tradicí je básník nezbytně vázán. Funkce nějaké věci, jak ji určuje báseň, nemůže se rozcházet s její funkcí tradiční a zejména nesmí se stavět proti ní. Existují nezbytné požadavky vzhledem k originalitě básníkově. Veliká většina žije, ať již vědomě či podvědomě, v tom názoru, že čím originelněji je některé slovo vrženo do básně, tím více se musí uchýlovat od tradice, a naopak, čím má kdo méně originality, tím že je tradičnější. V tomto omylu žijí jak konzervativci, tak revolucionáři. Tak se nám jeví tato věc, projde-li prizmatem našeho rozumu, který je zvyklý rozdělovat a operovat s rozdělenými částmi jak matematik s hodnotami rovnice. Avšak v životě, a tudíž také v umění, nic není rozděleno a rozdělit se také nedá. Tu platí věta: „Kdo má, tomu bude dáno, a kdo nemá, tomu bude vzato i to, co má.“ Pravda tedy je taková, že každý nový rys, každý nový osud, který básník na svět přinese, musí se s tradiční hodnotou navzájem doplňovat a zesilovat ji. Čím více originality vloží se do některé věci, tím více její tradice zesílí, tím mocněji zazní celá její minulost a budoucnost. Originalita není vlastně ničím jiným nežli stále novým a hlubším vystihováním tradice. Vše, co jest mimo tradici, je záparem a nicotou. Umělecké dílo, které na sebe bere tu nejrevolučnější masku, není-li potvrzením a zesílením tradice lidského rodu, leží na stejné vrstevnici jako ta nejepigonštější práce. Jsou to dvě spojené nádoby, jež obě obsahují stejné množství tekutiny, jenže konzervatismus hoví si v široké nádobě u dna, kdežto revolucionářství pokřikuje v úzké nádobě nahoře při okraji. Revolucionář a konzervativce jest táž osobnost, pokaždé však promítnutá na jinou stranu. Setkávají se v jedné osobnosti jako anarchisté a detektivové v Chestertonově románu *Kamarád Čtvrtek*. Každý revolucionář potkává své „já“ odražené od hranic vesmíru v podobě dvojníka konzervativce a konzervativce opět v podobě revolucionáře.

Fujara 1926, č. 3, s. 50–52.

FUNKCE VŮLE V BÁSNICKÉ TVORBĚ¹

Vůle v poválečné poezii měla funkci nehorázně přehnanou a jest již věru záhodno redukovat ji na patřičnou míru. Jako výmluvný dokument k demonstraci nám může sloužit, co vykládá o sobě V. Nezval v jednom říjnovém čísle *Aventina*.

Nezval rozeznává dvě metody myšlení: „A tak se rodí buď mysliví duchové exaktní, duchové logiky a příčinných vztahů, nebo duchové básniví, duchové obraznosti a volných vztahů. Či spíše volních? Neboť tam šlo o příčinu a důkazy a zde spíše o vůli viděti ve spojení a souladu věci, které jsou si cizí.“

Základním Nezvalovým omylem je, že pokládá vztahy básnické za vztahy volné, že činí soulad a shodu věcí závislou na vůli čtenáře. Co když čtenář této vůle nemá? My naopak se domníváme, že básník, který je závislý na vůli a laskavosti svého čtenáře, je tvorem velmi slabým, a spíše nám imponuje, dovede-li obchvátit a dobýt i svého nepřítele. Léon Bloy ve věnování své knihy *Krvavý pot* španělskému umělci Richardu Viñesovi praví: „Vaši katalánští předkové, kteří se nazývali Almogavarové, dobyli na konci třináctého století Malé Asie a Byzancie. Na počátku dvacátého, drahý velký umělče, dobyl jste Léona Bloy, což bylo možná nesnadnější.“

Náš lid, a tudíž také my – neboť jsme lidem do posledního atomu svého organismu –, žádal, žádá a bude žádati na umění, aby mu hovělo. Jsme stvořeni k obrazu božímu a Bůh chce, aby mu člověk hověl. Máme-li rozkoš z nějakého umě-

---

¹ Glosa ordinaria. Nezval přednášel v Akad. domě ke konci ledna o čisté poezii. Netřeba zdůrazňovat, že radost a rozkoš z poezie není rozkoší lakomcovou nad hromadou zlata a „svítivá slova“ jsou zuřením jepičím. Tento článek byl psán dříve, než Nezval citoval Baudelaira, a je jenom odpovědí před otázkou.

leckého díla, vždy se jím cítíme získáni a přemoženi. „Vino-
hrady z našich hroznů nejopojnějších značí nám cestu“
(O. Březina). Umění nás přemáhá jako víno. Nevím, jakou
funkci má vůle v tomto procesu. Zdá se, že je omezena na
vztáhnutí ruky po poháru, což se asi vyrovná sáhnutí po kni-
ze. Je-li poezie, vnímání básnických obrazů, rytmů a rýmů,
rozkoší, o čemž nechceme pochybovat, kdy rozhodně jaká-
koliv přítomnost vůle v tomto okamžiku musí vždy naši roz-
koš rušit. Je-li dokonce nějaké umění na této vůli založeno,
pak můžeme právem tvrdit, že je na scestí.

Ne chceme tvrdit, že vůle nemá žádné funkce v poezii, ale
tato vůle je v ní ztajena, téměř neviditelná a nevnímatelná.
Její úsilí proniká právě na slabých místech básně. Vůle je na-
pětí, jež je básníku nezbytno k tomu, aby vyjádřil svůj pocit.
Jako kořen rostliny přichází v zemi do styku s různými lát-
kami a sloučeninami, z nichž jedny přijímá a druhé odmítá,
tak napětí básníkovy přichází do styku se spoustou slov, jež
se vynořují v jeho myslí a z nichž si vybírá ty, které hoví jeho
pocitu. Jakmile takové slovo najde, ihned napětí povolí
a změní se v rozkoš. Nejsou tudíž v poezii vztahy mezi věcmi
určovány vůlí, nýbrž pocitem, a vůle je pouze předchozím
napětím směřujícím k tomu, aby představy, které mohou být
spojeny v jednom pocitu, mohly se vybavit a nalézt. Když
ovšem dlouho taková představa nebo slovo nepřichází, tu je
básník napětím unaven a spokojí se s nějakou náhražkou,
která ovšem nevyhovuje jeho pocitu. Na těchto místech pak
slova a představy básníkovy nejsou spojeny pocitově, nýbrž
vůlí, a tak docházíme ke vztahům volním. Na těch místech,
kde jsou slova a představy spojeny pocitově, neuvědomuje si
čtenář pro rozkoš básníkovy vůle a zdá se mu, jako by jeho řeč
docela samovolně plynula ze sídel věčné blaženosti, a v tom
právě má oprávnění všechna mytologie, jíž je obestřena
tvorba básnická. Na místech však, kde toto pocitové spojení
je přerušeno, čouhá vůle básníkovy jako sláma z bot a celé
toto místo vzpříchí se neolibě v duši čtenářově. Všechny vztahy
založené na vůli jsou vztahy násilnými a nemohou se udržet.

Každý čtenář instinktivně cítí, že představy takového
místa, které vyjadřuje plně a dokonale nějaký pocit, nejsou

ve vztahu volném, nýbrž ve vztahu velmi těsném, že se navzájem zesilují. Ve vztahu volném jsou jenom tam, kde je nějaký pocit nedokonale vyjádřen, a proto potřebují vůle autorovy i čtenářovy. Dobrá báseň však již vůle nepotřebuje, poněvadž její funkce je v ní naplněna. Takováto vůle je obsažena v konstruktivismu, který je vlastně golemovskou příšerou, vůči níž zdravý instinkt lidí choval vždy oprávněnou hrůzu. Vztahy volné jsou v podstatě velkým usnadněním básnické práce.

Rád bych věděl, proč má poezie hledat vztahy dvou věcí, jež jsou si cizí? Jaký zájem má člověk na tomto násilném spojování? To snad může hovět nějaké potřebě uměle vypěstované, nikoli však potřebě přirozené. K čemu je nám třeba stolu na muší noze? K výrobě takových věcí může vskutku dojít jen v době, kdy poezie trpí naprostou nezaměstnaností. Jakého násilí na věcech při tomto tvůrčím principu je třeba se dopouštět, k tomu nám poslouží jako dokument hned následující báseň z téhož čísla *Rozprav Aventina*, nyní v *Básních na pohlednice*:

Vajíčko.

Jak snáší křepelka vejce na zimu
tak kladu slovo k slovu do rýmu
z každého vyletí kropenatý ptáček
budete-li zticha sladce rozzpívá se.

Nejde o to, že nikdo dosud neobjevil ptáka, který snáší vejce na zimu – tento jedinečný objev už asi zůstane básnickým privilegiem Vít. Nezvala –, nýbrž o to, že Nezval se tu dopouští velkého násilí vůči tradičnímu pocitu, tkvícímu hluboko v našem podvědomí, který v naší mysli spojuje vejce s představou jara. Proč by také na Červené pondělí dávaly dívky hochům vajíčka? Dobrá báseň se nám jeví jako zesílení, někdy skoro objevení tradičních pocitových prvků. Víme, že to vše je jen kvůli získání rýmu, ale ani ten nejzáračnější rým nemůže vyvážit takovou koninu. Měli bychom sice všelijaké námitky proti sladkému zpěvu kropenatého ptáčka, ale o tom již pomlčíme, jenom bychom chtěli důrazně ukázat

na ono bezedné bláto sentimentality, ležící na dně těchto veršů. Možno právem říci, že tato sentimentalita je *základním* pocitem, z něhož Nezval staví své verše. Poněvadž je to hmota řídká a rozbleblá, může býti jejím tvárným ekvivalentem jen volné a volní sdružování věcí. Sentimentalita nemá síly, a proto jí hová tato vláčná atmosféra. Všimněte si, že u Nezvala nikdy není rým úderem, nýbrž jen lehkým dotykem, otřením, zavanutím, proto s takovou rozkoší zeslabuje jej v asonanci. A jako miluje lehký dotyk v rýmu, tak miluje lehký dotyk mezi představami, což se dá redukovat na základní vlastnost jeho citění: *sentimentalitu*.

Čím vyšší a jasnější pocit básník vyjadřuje, tím přísnější a pečlivější musí být výběr jeho výrazových prostředků. Jsou to ty nejjasnější a nejzřejmější věci, ale zdá se, že bude třeba ještě vícekrát je opakovati. Z celé naší analýzy je zřejmo, jak velikou nespravedlností jest žádati na čtenářích dobré vůle. Jediné, čeho na nich může autor žádat, jest, aby se mu přiblížili pocitově, aby se mu přiblížili svou radostí a svým utrpením. To jediné může být také autorovi odměnou, neboť i ta nejlepší vůle může mu dát jen zábavnou podívanou. Čtenář, ať je jakékoliv inteligence, vždy bude žádat na básníku, aby mu hověl. Hodnotu díla pak lze měřit jenom tím, komu autor hová. A právě to, že poezie požaduje vůli čtenářů, je příčinou dnešního minimálního zájmu o verše.

Tvar 1, 1927, č. 1, s. 14–16.

JAROSLAV ZATLOUKAL: *NEBE I ZEMĚ*

Verše, edice Tvar, stran 48, Kč 10.

Básnický debut Jaroslava Zatloukala působí na nás dojmem prozatím neurčitým, neboť jsou tu zařazeny vedle sebe, skoro jako ve všech debutech, básně hodnoty velmi nestejně. Vedle básní formálně zvládnutých, hutných a plných, jako například Tanečnice, Smuteční vrba v Ochozské jeskyni, Jeskyně krápníková, Balada milenecká, jsou tu básně formálně rozděkané jako Březan, Duben a jiné. Zdálo by se podle názvu některých básní, že podléhá Tomanovi. Snad mu Toman pomohl při volbě některých syžetů, ale jejich zpracování je odlišné. Rozhodně má Jaroslav Zatloukal něco svého, osobitého, co se tu probíjí k výrazu. V dobrých číslech své sbírky jeví Jar. Zatloukal obdivuhodnou schopnost koncentrace umělecké, dovede výraz svůj zhušťovat na plochu stále menší, až konečně jej promítne do jediného vrcholného bodu, na němž celá báseň utkví. S tímto uměním setkáváme se například v Tanečnici. Nelze tu upřít Zatloukalovi originalitu. Umělecké prostředky jsou tu jemně a obezřetně vyváženy, není zde žádného zbytečného plýtvání. Dokonalou ukázkou básnické rovnováhy jest jeho Balada milenecká, báseň, jež snese i nejpřísnější analýzu. Tam, kde Zatloukal respektuje realitu, kde je omezen svým objektem, tam nalézáme u něho uměleckou plnost. V těch dvou jeskynních básních jeho slovo nabývá dokonce zvláštní duté prostornosti, plné melancholie a vzdáleného smutku. Jindy opět, jako ve Staré panně, nacházíme jemnou a výstižnou asociaci představ („žal raněnou nese v náručí z dívčí války, – tak v ledové keře pavučin klesá ohnivě tělo“), avšak chybí nám tu jakási rytmická přesvědčivost. Z metafor Zatloukalových máme často dojem, že tu

něco chybí. Zdá se nám, jako by byly nachytány potmě, a když je básník přinese na světlo, zůstane mu z nich velmi málo v rukou. Chybí nám jaksi pocit jejich definitivnosti. Zatloukal je temperament dravý a útočný, vzdorný až rouhačský (Dušičky) a snad proto máme z jeho metafor dojem, jako by se v nich cosi kalilo.

Tvar 1, 1927, č. 3, s. 70–71.

NA OKRAJ NEZVALOVÝCH BLÍŽENCŮ A DIABOLA

Báseň *Diabolo* náleží k oněm pásmovým útvarům Nezvalovy poezie, jak je známe z *Premier plan* a z některých partií *Podivuhodného kouzelníka* a jež mají své zvláštní místo v Nezvalově poezii. Je tu znát, že V. Nezval prošel Apollinaiem, jehož nám připomíná bezprostřední sled jednotlivých představ v jeho básních, oproti němu však Nezval je daleko dravější, v čemž se opět stýká s Rimbaudem. Pro Nezvalovy básně tohoto útvaru je příznačná noční temná atmosféra, již je proniknut *Podivuhodný kouzelník*, *Premier plan* i *Diabolo*, které uvědoměle nese podtitul „báseň noci“. Myslíme, že můžeme oprávněně označit Nezvala jako básníka *noci*, poněvadž v noční atmosféře jeho básnický organismus zcela jinak žije a na všechno reaguje než v atmosféře denní. Jistě se nemýlíme, řekneme-li, že noc jest Nezvalův mateřský živel, ve kterém se mu daří daleko lépe než v živlu denním. Jsou básníci, jichž podvědomou touhou je den, avšak Nezvalovou podvědomou touhou je noc.

Nezvalova poezie atmosféry denní je koketování, které někdy upadá ve hříčku. Ne tolik v poslední sbírce *Blíženci*, jako ve sbírkách předcházejících. Ve chvílích, kdy je těmito hříčkami a koketováním a experimenty unaven, propadá těžké melancholii a sentimentalitě, která se jen z dálky a nesměle dotýká své situace, jako by se bála plného uvědomění. Život denní je vlastně Nezvalovi pouhou maskou a přetvářkou, ustavičnou výměnou lícidel a škrabošek, jejímž výsledným pocitem je nuda a z ní melancholie a sentimentalita. Proto se také Nezval tak zlehka všeho dotýká a zrovna tak lehko všechno odkládá, poněvadž se nemůže dočkat noci, kdy se maska odloží, kdy přestává kejklířství. V jeho lehkosti není však povrchnost, nýbrž pronikavost. Mohli bychom tu citovat jako doklady spoustu veršů z *Blíženců*, zvláště z od-

dílu Skvrny, vybereme však jenom ty nejcharakterističtější:

Řeknou si Umřel A zatím on
jak Lazar se v hrobě budí
Na ulici hrá orchestrion
Bůh s námi Všichni nešťastní se nudí

Jde v negližé odhodiv svrchní šat
jenž tísnil mne tak dlouho jako ty
do konfekce kde věší za výklad
nové i obnošené životy

(Černé a bílé)

Výmluvnými doklady jsou básně Kornout, Na kluzišti, Lazar-
ská ulice, z níž ocitujeme alespoň poslední strofu:

V kavárně chameleoni v šedém stejnokroji
nasazují si masky králů
Ach to jsou básníci kteří se strojí
na promenádu do žurnálů.

Proto mohl tento básník říci, že podstatou poezie jest viděti věci vždy v novém a nejrozmanitějším spojení a podobě. My se domníváme, že podstatou poezie je spíše naléztí těžisko věci vzhledem k osobnosti básníkově. A jak ve svém zápase mění se osobnost básníkova, tak se též pozvolna posunuje toto těžisko. Věci v nejrůznějších podobách a obměnách existují tam, kde básník nemá pevného centra. Do této oblasti náleží též všechny scénické práce Nezvalovy. Tato oblast jeho poezie je zrcadlem doby, kdy ctnosti dobyvatelské rozhodně upadly, kdy humanita projevuje stejnou shovívavost ke všem stanoviskům. Zde ovšem nezůstává ve formě nějaké programové zásady, nýbrž proniká hlouběji.

V podobné situaci je u Nezvala to, co se nazývá láska. Je to koketní hra vždy znovu se opakující, ustavičná záměna dekorací, je to maska, která se obnosí a odloží, a nakonec vždy „stejný rmut zbude ti v hlavě“. Je to ekvilibristika páru tančícího na kluzišti, je to výkon akrobata, do něhož v posledním

cyklu *Blíženců*, který se nazývá Jaro, zavanul povzdech jakési bezprostřední soucitnosti („a koníci se hrdě na houpačkách pyšní“). V těchto konících, mimochodem řečeno, je vyslovena celá situace komediantů, majitelů kolotočů atd. A je tu též situace básníková, proto je tu tolik dětinské jímavosti, již nejlépe odpovídají tyto věci. Zde se také Nezval vzdává svému osudu:

Po ničem netoužit spát ach spátí
Dny se jak lidský život krátí
a láska je nejměkčí poduška země
Pojď milá spát a neplač pro mne.

Ještě bychom chtěli podotknout, že v tomto posledním cyklu zachvívá se silná vůně venkova, která je nám příslibem něčeho nového. Nezval, dlužno doznati, uvědomuje si na mnohých místech *tragičnost* své lehkosti a tam je právě nejkrásnější.

Nyní můžeme přistoupit k druhé části Nezvalovy poezie. V temné atmosféře se teprve rozpoutává všechna dravost a lačnost jeho bytosti. A tu dlužno říci hned předem: síla Nezvalova není ve vůli, nýbrž v *pudu*. Kdyby jeho síla byla ve vůli, atmosféra těchto básní by byla jasná a jednotlivé představy by byly docela jinak na sobě kupeny a jinak by jedna z druhé vznikala. Obrazy Nezvalovy jsou tu zakaleny mlhavým oparem, který je též vysloven některými obrazy („Dáma se koupe lázeňský host stojí nachýlen *černé* mydliny zakalují lázeň“), proto Nezval tak lehce přechází od jedné představy k druhé a proto styk mezi jednotlivými obrazy je u něho tak volný. V atmosféře jasné nás tento příliš volný styk ruší, pocítujeme tu trhliny, avšak v temné a parnaté atmosféře vyvolává dojem podzemního spojení jeho obrazů, která dodává jeho rytmu dech. Někdy máme dojem, že jeho představy se tu šíří ohromnou rychlostí, asi jako bakterie, které našly příznivou půdu pro svůj rozvoj. Do této kategorie bychom je chtěli také zařadit. Máme dojem, že autor je jimi napaden a bezmocně jim podléhá. Proto v některých básních *Menší růžové zahrady* cítí a pojímá poezii jako chorobu a volá: „Žít

čtyři pět let v ustavičném vytržení a zbytek života táhnouti za sebou jako rakev.“ Rovněž tak v *Blížencích*: „Černoši umírají ve městech – nákazou poetických malárií.“ Z těchto důvodů jest také nutno čísti tuto poezii rychle, až zběžně, jakmile se tu nad něčím zastavíme, ihned se to rozpadává a vyprchává jako všechno, co je založeno na instinktu. Kdesi jsem četl v Nezvalovi verše: „miluji staré popěvky – jak bublina vzhůru letí.“ Tohle platí o všech obrazech Nezvalových. Proto také u něho tak často a v takové síle objevuje se pocit *pomíjivosti* (spleen). Dílo, jež je založeno na vůli, jako například Březinovo nebo Demlovo, dává nám naopak pocit trvání. Poezie Nezvalova je vlastně protipólem poezie Březiny a Nezval se tu stává reprezentantem své generace.

Je to poezie velkoměsta ve vši jeho rychlosti, zběžnosti a pomíjivosti. Ona ustavičná přeměna masek a líčidel, jež naplňuje Nezvalovu poezii, toť móda ve své podstatě. Nikde dosud nebyla tak ztělesněna jako v Nezvalovi. A ještě jinak je tu přítomno velkoměsto, ač to všechno souvisí s tím, co jsme již řekli. V Březinově básni *Město* čteme:

V soumraku neznámého světla uzřel jsem město. A slunce,
zbledlé a zbavené záře, viselo nad ním,
nic víc než hvězda uprostřed hvězd.

Jsou to verše prorocké, jež se vyplnily úplně v dnešní poezii. Nástup a hemžení Nezvalových představ odpovídá zřetelně nástupu proudících davů v ulicích velkoměsta. Veškerá hierarchie tu naprosto zaniká. Všechno tu má stejnou cenu a hodnotu. „A poznáv prostý smysl života, chci mítí právo jej prožít.“ Nezval je největší anarchista, jaký se dosud v české literatuře objevil. Komunismus je mu jenom prostředkem k anarchii. Jakýkoliv zákon uznává, jenom pokud hoví přítomnosti. „Anarchistická morálka“ Kropotkinova dala by se do posledního slova aplikovat na jeho dílo. Poněvadž je založeno na pudu, pojímá a hodnotí svět živočišně: ze všech věcí snaží se zachytit a vytáhnout jen počitek, a jakmile ho polkne, vrhá se po počitku novém. Nezval své počitky dál nijak nezpracovává, nehodnotí a neřadí, proto mají všechny

u něho stejnou cenu a hodnotu: „Poznav prostý smysl života, chci míti právo jej prožít.“ Nezval proniká hluboko do podvědomí, ne však proto, aby je zvládl, nýbrž aby se mu oddal. A zde má kořen *snadnost* jeho poezie. Nezval neovládá živly, které rozpoutal, naopak je sám jimi zmítán. „Tma odpovídá živlu vodnímu,“ praví Jakub Deml. Nezvalova poezie je dokumentem tohoto výroku: má formu plynulou a je v temné atmosféře. Tato plynulost jeho formy projevuje se též jednotlivými metaforami:

Shora *mokvá* nekonečnost mléčnou drahou
Svět žlutek vejce
dotýká se *bílku* věčnosti.

V Nezvalově poezii, jak jsme již řekli, není žádné hierarchie, žádné nadřazenosti, žádného hodnocení, všechno se tu navzájem promíchává. Tu si uvědomujeme, že všechny hranice tvoří vlastně stud. Chrám, bar, nádraží, vše je tu v jedné rovině, všechno má stejné místo a stejnou polohu. Je tu absolutní promiskuita:

Číšníci nesou z baru víno do mešních nádob
Kněz se holí
Kuchař vyšel z parních lázní nese na hlavě pecen chleba
Ministranti nosiči polévky dělají oblaka
v nichž pluje země voda oheň a vzduch na jídelním
    podnose
Páv skloněn hlavou do talíře rozhrnul ocasem nebe
Láska pramen minerální vody
již podává kněz ze svého kiosku s kohoutky
Mešní zvonky
cvrčkové pod omítkou v pokoji zbožných
Kněz nádražní nosič vleče slunce kouty chrámu
Pavouci na modlitbách
tkalci cupanin atd.

Potlačení interpunkce rovněž pochází z této promiskuity. Všechny věci tu nabývají neurčitých hranic, mění se ve stí-

ny, které se navzájem prolínají a prostupují. I tu je Nezval pravým antipodem Březinovým: prostupnost Březinových metafor pochází z jejich *světelnosti*. Dílo Nezvalovo je nejvýmluvnějším dokladem, že tam, kde se poruší hierarchie, všechny věci se sesypávají a rozprchávají, že svět přestává držet pohromadě a nabývají vlády prázdnota a pomíjivost. Hierarchie je jedinou formou, která udržuje život, a dílo Nezvalovo vydává negativní svědectví této pravdy. Jedině z předpokladu jest vůle.

Diabolo jest básnickým ekvivalentem Freudových psychoanalytických teorií. Jest rozkladné, zrcadlí se v něm velkoměsto a komunismus. Promiskuita, která tu vládne, usnadňuje všechnu práci, tudíž i práci básníkovu, poněvadž promiskuita nevyžaduje přílišného výběru. Nezval rozhodně má nadání, jinak by tyto věci tak dobře nevyslovil, avšak pracuje v oblastech snadných.

S temnou atmosférou *Diabola* souvisí, že obrazy Nezvalovy jsou spíše tušeny, než viděny. Nezval tvoří převážně jinými smysly než zrakem: sluchem, čichem a zvláště hmatem. Někdy se nám zdá, že i sám zrak přechází u něho ve hmat, jeho zrakové dojmy mají v sobě cosi mezi zrakem a hmatem, připomíná nám to tykadla hmyzu. Nebezpečné je tu však to, že Nezvalův básnický organismus reaguje na všechno stejně, třebaže lačně, ale *stejně*. Každý zdravý organismus projevuje odpor a sympatii, rozlišuje svět a rozráží ho. Toho však u Nezvala není. U něho organismus mění se v mechanismus, který vyrábí tolik a tolik obrazů. Vůbec dojem mechanismu při četbě těchto veršů je velmi silný. Znakem každého organismu oproti mechanismu jest: *distinguere*. A kde se rozlišuje, tam nutně vzniká hierarchie, která je jedinou formou života. A zde také teprve začíná *tvorba*.

Báseň *Diabolo* jest bar, který je promítnut přes celý vesmír a který jej zastihuje: „Hvězdy cimbál jazzbandu.“

Tvar 1, 1927, č. 4, s. 81–85.